

Słowa kluczowe: kapłaństwo, Lewi, testament, świątynia

Keywords: priesthood, Levi, testament, temple

Ks. Mateusz Wyrzykowski

Ks. Mateusz Wyrzykowski

KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II
WYDZIAŁ TEOLOGII

KAPŁAŃSTWO W ŚWIETLE GRECKIEGO TESTAMENTU LEWIEGO (14-16)

POSTAWIENIE PROBLEMU

Testament Dwunastu Patriarchów jest zbiorem mów, które mieli wygłosić synowie Jakuba, i w których zamieścili swoje autobiografie, napomnienia, zachęty dla przyszłych pokoleń oraz pokazali, jak będzie wyglądała przyszłość ich potomstwa (Collins, 1979, s. 44–46). Patriarcha Lewi w pouczeniu dla swoich synów skupia się na ukazaniu im wizji idealnego kapłaństwa, a jednocześnie przestrzega przed grzechami i złem, których muszą się wystrzegać. Treść tego pouczenia zachowała się w języku greckim, aramejskim, ormiańskim, syryjskim, starosłowiańskim oraz łacinie. Niniejsza praca będzie opierała się na tekście greckim, którego krytyczną wersję opracował M. de Jonge (1978, s. 24–50).

Opinie na temat autora i daty powstania dzieła do dziś są podzielone, pierwotnie M. de Jonge uważał, że powstało ono na przełomie II i III w. Jego pierwotnym autorem miał być Żyd, a następnie tekst został przeredagowany i uzupełniony przez chrześcijanina. Ostatnie badania datują tekst na połowę II w. po Chr. i uznają, że pierwotny tekst napisany przez Żyda został poddany bardzo

gruntownej chrześcijańskiej rewizji. Wedle opinii R. A. Kuglera poprawki naniezione przez chrześcijańskiego autora mogły być tak znaczące, że dziś ciężko jest dotrzeć do pierwotnej treści (Kugler, 2001, s. 11). Praca ma na celu ukazanie, na podstawie greckiego *Testamentu Lewiego*, jaki obraz kapłaństwa mieli pierwsi chrześcijanie oraz przedstawienie pouczeń i rad, jakich wedle owego tekstu miał udzielić Lewi swoim synom-kapłanom. Pouczenia te przyczyniły się bowiem do kształtowania się teologii sakramentu kapłaństwa.

AUTORYTET LEWIEGO

Wedle przekazu biblijnego Lewi (לוי) był trzecim synem Jakuba i Lei (Rdz 29,31-35). Był on ojcem Gerszona, Kehata i Marariego (Rdz 46,11), z których wywodziły się rody lewickie – Gerszonici, Kehatyci i Meraryci (Lb 26,57) (Bosak, 2015, s. 978–979). Jego imię pojawia się w literaturze pseudoepigraficznej siedemdziesiąt trzy razy. Poza *Testamentem Dwunastu Patriarchów*, w którym pojawia się trzydzieści siedem razy, występuje również w tekście *Józef i Asenet* – dwadzieścia trzy razy (Denis, 1987, s. 50). Wydarzeniem, które miało bardzo istotny wpływ na jego życie, było dokonanie pomsty za zhańbienie siostry Diny (Rdz 34,1-31). Jakub, udzielając swojego błogosławieństwa pod koniec życia, w ogóle nie odnosi się do funkcji kapłańskich, które wedle greckiego *Testamentu Lewiego* miał sprawować jego syn, ale koncentruje się na gniewie, w którym mordował ludzi (Rdz 49,5-7). Biblia i *Testament Lewiego* zupełnie inaczej oceniają pomstę, której dopuścili się Lewi i Symeon. Po zabiciu mężczyzn z miasta, w którym mieszkał Sychem, obrabowaniu wszystkich domów oraz zabranii kobiet i dzieci w niewolę Jakub negatywnie ocenia czyn, którego dopuścili się jego synowie. Czasownik ערר, którym opisuje to wydarzenie, w osnowie Qal oznacza – „wprowadzić nieporządek”, „spowodować nieszczęście”, „zrujnować”, „wprowadzić zamęt” (Koehler, Baumgartner, Stamm, 2013, s. 769–770). Negatywna ocena dokonanego zabójstwa została powtórzona w mowie, którą wygłosił Jakub do swoich synów przed śmiercią. Powszechnie perykopa ta (Rdz 49,1-28) jest nazywana „Błogosławieństwem Jakuba”, choć, jak uważa G. J. Wenham, trafniej byłoby mówić o „Testamencie Jakuba”, ponieważ patriarcha nie tylko błogosławi, ale również i przeklina synów (1998, s. 468). Jedno z przekleństw odnosi się do Lewiego, ponieważ jego miecz był „narzędziem” przemocy i tego, co złe (כלי חמס), ich gniew uważa za przeklęty (ארור אפם) ponieważ wynikał z wściekłości (עברה). Karą za krwawą pomstę, której się dopuścił, będzie rozproszenie jego potomstwa.

Grecki *Testament Lewiego* pokazuje to wydarzenie w zupełnie innej perspektywie (Rubinkiewicz, 1999, s. 336–337). Lewi przywołuje pomstę, której do-

konał, by pokazać siebie jako człowieka sprawiedliwego, dzięki czemu otrzymał ducha rozeznania od Pana i mógł zobaczyć zło, które jest we wszystkich otaczających go ludziach. Słowa te mają istotne znaczenie, ponieważ Lewi na samym początku chce pokazać słuchaczom, że zawsze zabiegał o doskonałość, co zostało docenione przez Boga i dzięki czemu otrzymał ducha Pana. To na mocy tego autorytetu będzie dawał swoim synom wskazania i pouczenia dotyczące kapłaństwa. Jednocześnie należy zauważyć, że w „testamentach” autentyczność wypowiedzianych słów na temat historii, która nastąpi, opiera się i wynika z wiarygodności mówcy (Collins, 1979, s. 44). W *Testamencie Dwunastu Patriarchów* autorytet Lewiego jest bardzo duży, w tekście nazywany jest: „najwyższym kapłanem” (TestXII.Rub.6,8; TestXII.Sim.7,2; TestXII.Lev.2,10); „królem” (TestXII.Rub. 6,7-12; TestXII.Lev.8,14; 18,3); „prawodawcą” (TestXII.Rub.6,8); „prorokiem” (TestXII.Lev.2,10; 8,15); „synem Boga” (TestXII.Lev.4,2); „wojownikiem Boga” (TestXII.Rub.6,12) i „nowym kapłanem” (TestXII.Lev.8,14; 18,2) (Charles, 1913b, s. 857). Zestawienie tych różnic jest konieczne, ponieważ pozwala zauważyć, że tekst pseudoepigrafu skupia się na zupełnie innych aspektach jego życia niż tekst natchniony – pokazując Lewiego jako wzór kapłana, który dzieli się ze swoimi synami wiedzą, mądrością i praktyką związaną z wypełnianiem tej posługi.

POUCZENIE SYNÓW PRZEZ LEWIEGO

W mowie wygłoszonej przed śmiercią Lewi pokazuje swoim synom, że od młodości miał cechy, którymi powinien odznaczać się doskonały kapłan – nie daje przyzwolenia na zło, którego dopuszczono się względem jego siostry Diny oraz widzi niesprawiedliwość, którą czynią ludzie. Dostrzeżenie otaczającego go zła pobudza go do modlitwy i błagania Boga o wybawienie dla ludzi. Bóg wysłuchuje jego modlitw i we śnie zabiera go w podróż do nieba, gdzie dostaje zapewnienie, że Bóg dokona zbawienia ludzkości (TestXII.Lev.2). Lewi poucza swoich synów, że wydarzeniem, któremu powinny być podporządkowane wszystkie ich czyny, jest sąd na końcu czasów, podczas którego postępujący niesprawiedliwie otrzymają karę. Uznani przez Boga za prawych staną się synami Najwyższego – Jego sługami i sprawującymi funkcje liturgiczne (TestXII.Lev. 4).

Lewi nie tylko przekazuje informacje dotyczące sprawowania posługi, ale również w rozdziałach 14–16 udziela upomnienia swoim synom, jednocześnie przestrzegając ich przed łamaniem Prawa i zhańbieniem stanu kapłańskiego. Treść tego pouczenia najlepiej streszcza tytuł całego dzieła – Διαθήκη Λευι περι ιερωσύνης και υπερηφανίας. Pouczenie będzie odnosiło się do kapłaństwa, ale również, co zostało oddane przez słowo υπερηφανίας, podejmuje temat wyniosłości,

zbuntowania i zuchwałości. Znaczenie tego słowo jest dwuznaczne w kontekście całego dzieła, ponieważ można je przetłumaczyć również pozytywnie jako przymiotnik: „wspaniały”, „znakomity”, „światny” (Abramowiczówna, 1965, s. 421).

Lewi, rozpoczynając napominanie synów, powołuje się na znajomość *Księgi Henocha* (TestXII.Lev. 14,1). W całym dziele powołanie się na autorytet tego patriarchy występuje trzykrotnie – 10,5; 14,1; 16,1. Jak uważa M. de Jonge, odniesienia te mają na celu przywołanie starożytnego autorytetu, by uwiarygodnić i wzmocnić wagę przekazu (Jonge, 1991, s. 182). Upomnienia dla synów zawarte w rozdziałach od czternastego do szesnastego Lewi rozpoczyna od ogólnego stwierdzenia, zarzucając im bezbożność, wyrażoną terminem ἀσεβεία. Następnie uszczegóławia, jak rozumie tę bezbożność i zarzuca im, że przykładają ręce do wszelkiego zła. Czyny, których się dopuszczają, nie wywołują w nich żadnych wyrzutów sumienia, a jednocześnie są zgorzeniem dla tych, którzy obserwują ich czyny i są nimi zawstydzeni. Słowo αἰσχύνω zasadniczo oznacza „zawstydzenie przed kimś” (Abramowiczówna, 1965, s. 58). Tu z kontekstu możemy wnioskować, że lud wstydzi się za swoich kapłanów przed Bogiem. Pokazanie powszechnego zgorzenia i zła, którego dopuszczają się potomkowie Lewiego, może być rozumiane w dwóch wymiarach. Pierwszy dotyczy oskarżenia o zabicie Zbawiciela świata. Zdanie to z pewnością utożsamia τὸν σωτῆρα τοῦ κόσμου z Jezusem Chrystusem i jest dodatkiem chrześcijańskim. Drugi zaś wynika z uniwersalnego rozumienia kapłaństwa. Zostali nazwani „światłem nieba” i porównani do słońca i księżyca. Józef Milik uważa, że fragment ten został zaczerpnięty z *Aramejskiego Lewiego* (4Q213 3 ii 2) (Jonge, 1991, s. 183). Chociaż tekst z Qumran jest bardzo fragmentaryczny, to możemy na jego podstawie stwierdzić, że Lewi przemawiający do swoich synów poucza ich o powszechnym i uniwersalnym wymiarze kapłaństwa. Mówiąc o kapłaństwie, patriarcha używa terminów związanych z kosmologią (Parry, Tov, 2004, s. 864–865). Ukazywanie kapłaństwa w takiej perspektywie znajdujemy również w Biblii. Arcykapłan Szymon, który dba o świątynię, został porównany w Księdze Mądrości Syracha do „gwiazdy zarannej”, „księżyca w pełni”, „słońca błyszczącego nad świątynią” i „tęczy” (Syr 50,6-7). Tekst 4Q541 9 i 1-7 zawiera analogiczny obraz kapłana (Drawnel, 2004, s. 345). W takiej perspektywie widać, że zarówno tekst Biblii, teksty z Qumran oraz *Testament Lewiego* zawierają opisy, które pokazują kapłaństwo w perspektywie dużo szerszej niż jedynie sprawowanie kultu w świątyni. Ukazują one kapłanów jako reprezentantów Boga, którzy swoim postępowaniem i postawą będą „odzwierciedlali” Jego mądrość i powszechne panowanie. Tekst z Qumran ma charakter eschatologiczny i opisuje odkupienie ludu, którego dokona kapłan. Jego misja ma przypadać na czasy eschatologiczne i ostatecznie zakończyć panowanie zła (Muchowski, 2000a, s. 287). Tekst

mówi, że „Jego wieczne słońce zaświeci. Jego światło zajaśnieje na wszystkich krańcach ziemi. I wtedy ciemność zniknie [z] ziemi, a mgła z ładu” (4Q541 9 i 4) (Muchowski, 2000b, s. 406). Sprawujący urząd mają naśladować tego idealnego kapłana, który dany jest im za wzór i przygotować lud do sądu, którego dokona.

W *Testamencie Lewiego* przeciwstawienie światła i ciemności jest również obrazem poznania i wypełnianiem Prawa danego przez Boga lub odrzucenia go. Lewi oczekuje od swoich synów, by przez modlitwę i postępowanie zgodne z wolą Stwórcy byli jak światło na niebie na wzór ich przodków. Patriarcha chce, by ich postępowanie można było przyrównać do światła poznania, które rozbłyska (φῶς γνώσεως φωτεινὸν φωτεινῆς), dzięki czemu staną się wzorem postępowania dla wszystkich narodów (4,3). R. H. Charles, opierając się na nauczaniu proroka Ozeasza (Oz 10,12), utożsamia światło poznania z Prawem, które powinien przyswoić każdy człowiek i przestrzegać go (Charles, 1908, s. 37). Następnie powinien je przekazać swojemu potomstwu, by mogło uzyskać błogosławieństwo. Na podstawie tego fragmentu widać, że dla autora księgi udzielenie błogosławieństwa potomstwu jest ściśle połączone z wymaganiami dotyczącymi przestrzegania Prawa. Należy zwrócić uwagę, że słowa te Lewi umieszcza w kontekście sądu na końcu czasów. Pokazuje swoim synom, że ich czyny zagwarantują im błogosławieństwo i miłosierdzie Boga w czasie, gdy wszystko przestanie istnieć, słońce zgaśnie i to, co materialne, przestanie mieć jakiegokolwiek znaczenie. Tym samym uświadamia synom, że ich misja przekracza obowiązki związane ze sprawowaniem kultu i jest nakierowana ku czasom eschatologicznym.

Tekst przestrzega przed pogrążeniem się w ciemnościach bezbożności (τι ποιήσουσι πάντα τὰ ἔθνη, ἐὰν ὑμεῖς σκοτισθῆτε ἐν ἀσεβείᾳ) i ściągnięciem tym samym na siebie przekleństwa (14,4). W symbolu ciemności grzech został ukazany również w 4Q213 4 i 1, gdzie tekst mówi: „staniecie się ciemni” (כך תהיו), będzie to konsekwencją opuszczenia dróg prawdy. Autor pokazuje, że jedynie sprawiedliwych nie dosięgnie kara. Ciemność jest tu wyraźnie przeciwstawiona światłu, o którym mówiły poprzednie wersety. Obraz ciemności i światłości oraz zła i dobra może mieć odniesienie do myśli teologicznej znajdującej się w dwóch innych tekstach. Józef Milik sugerował, że takie przeciwstawienie zła i dobra zostało zaczerpnięte z *Księgi Czuwających* (13,2; 16,3). Aniołowie są w tekście ukazani jako ci, którzy nauczyli ludzi złego postępowania, choć powinni dawać przykład w mądrości i uwielbieniu Boga (Drawnel, 2004, s. 345-346). W takiej perspektywie kapłani byliby ukazani, na wzór aniołów z *Księgi Czuwających*, jako ci, którzy przez swoje postępowanie zaprzeczają temu, do czego zostali „stworzeni”. Drugim tekstem, do którego może się odnosić ten fragment to historia Noego znajdująca się *Apokryfie Księgi Rodzaju*, który został znaleziony w Qumran i datowany

na I w. przed Chr. lub I w. po Chr. Fragment ten spisany w języku aramejskim stawia uczciwe postępowanie Noego i choć tekst nie zachował się w pełni, możemy się domyślać, że jest przeciwstawiony złu, którego dopuszczają się inni ludzie (1QGenAp 6-7) (Greenfield, Stone, Eshel, 2004, s. 218). Gdy arka osiadła na ziemi, Noe złożył Bogu ofiarę odkupienia za całą ziemię (1QGenAp 10). Tekst pokazuje tym samym, że najważniejsze jest prawe postępowanie, dzięki któremu sprawiedliwi mogą sprawować funkcje kapłańskie i dokonywać prześlągania za innych ludzi.

OCENA NIEGODNEGO POSTĘPOWANIA KAPŁANÓW

Rozdział czternasty *Testamentu Lewiego* ukazuje skutki, które pociąga za sobą przyjęcie kapłaństwa. Lewi zwraca uwagę, że ich posługa ma charakter uniwersalny, a grzechy, których się dopuszczają, będą zgorzeniem dla „wszystkich narodów”. Następnie wymieniona jest cała lista ich złych uczynków, których nie możemy odnieść do konkretnej perykopy biblijnej, lecz, jak uważa M. de Jonge, wypełniają się one w całej historii Izraela. Wedle M. de Jonga jednym z pierwszych przypadków pogardliwego łamania prawa przez kapłanów są synowie Hellego (1Sm 2,12-17.29) (Hollander, Jonge, 1985, s. 170). Również prorocy przestrzegali przed kapłanami, którzy nie wypełniają Prawa i bezczeszczą ołtarz, składając ofiary oraz postępują niegodziwie (Oz 4,6-9). Słowa te odnoszą się więc do wszystkich kapłanów, których postawa była niegodna ich stanu. Autor *Testamentu Lewiego* do opisanego tego, co robią z ofiarami przeznaczonymi dla Boga, używa słowa ληστεύω, które oznacza – „grabić”, „łupić”, „uprawiać rozbój”, a w stronie biernej – „być nieustannie zagrożonym napadami zbójców” (Abramowiczówna, 1962, s. 31). Widać więc, że nieprzestrzeganie Prawa jest porównane do okradania ołtarza w świątyni, którego kapłani mieli strzec. Grzechy wymienione w rozdziale czternastym są całkowitym zaprzeczeniem cech, które są przypisywane Lewiowi podczas konsekracji opisanej w rozdziale ósmym:

Cechy synów Lewiego	Cechy kapłana wymienione podczas konsekracji Lewiego
Pogrążeni w mrokach bezbożności	Przywdziewający „pancerz wiary”
Przeklęci	Namaszczony świętym olejem
Nauczający sprzeciwiania się Bożym prawom	Postępujący sprawiedliwie
Kradnący ofiary	Nakarmiony świętym chlebem i winem
Nauczający dla zysku	Głoszący „słowo rozumienia”

Nieczyści w relacjach	Święty i czcigodny
Dokonujący oczyszczeni niezgodnych z Prawem	Obmyty wodą świętą
Chełpiący się kapłaństwem	Będący kapłanem Pana
Występujący przeciw ludziom	Rozstrzygający spory ludzi
Występujący przeciw Prawu	Dbający o przestrzeganie Prawa
Pogardzający „przedmiotami świętymi”	Godnie przywdziewający szaty kapłańskie

Rozdział czternasty pokazuje kolejny aspekt uniwersalnego wymiaru kapłaństwa, które ma przygotować świat na nadejście czasów ostatecznych, skupiając się na powszechnym wymiarze grzechów kapłanów, którzy przez swoje postępowanie sprzeciwiają się wyrokom Bożym, a ich cechy są pełnym przeciwieństwem wzoru kapłana, który otrzymali w pouczeniu od Lewiego. Ich bunt będzie polegał na sprzeciwieniu się Prawu, skalaniu ołtarza oraz niegodnej relacji z kobietami. W istocie zatracą swą pierwotną funkcję, zgodnie z którą zostali powołani do oddawania czci Bogu i będą chełpić się swoją pozycją społeczną (φουσιωθήσεσθε). Warto zwrócić uwagę na to, że tekst w rozdziale tym bardzo mocno zestawia idealną wizję kapłaństwa z realną oceną moralną ich postępowania. Pouczenie, które ma charakter dydaktyczny, przestrzega przed postępowaniem niegodnym stanu kapłańskiego i zachęca do wypełniania ideałów wyznaczonych przez pouczenie Lewiego.

Rozdział piętnasty rozpoczyna się od zapowiedzi, że świątynia stanie się ἔρημος – słowo to zasadniczo jest tłumaczone jako „pustynia”, lecz w tym przypadku właściwsze wydają się inne jego znaczenie – „miejsce opuszczone”, „pozbawione ludzi”. Fragment ten nawiązuje do przestrogi zawartej w rozdziale dziesiątym (Hollander, Jonge, 1985, s. 170). Lewi poucza synów, że Jerozolima nie jest w stanie znieść ich grzechów, a wszelkie ich niegodziwości zostaną ujawnione światu. Karą będzie rozproszenie między wszystkimi narodami świata, a ich niewiara przełoży się na brak szacunku innych narodów wobec nich (10,3-5). Najistotniejszą konsekwencją takiego stanu rzeczy będzie wybranie sobie przez Boga nowego domu (10,5; 15,1). Autor *Testamentu Lewiego* nie doprecyzowuje, gdzie będzie znajdował się ów dom, jak będzie wyglądał oraz jakie funkcje będzie pełnił, a jedynie powołuje się i jednocześnie odsyła do *Księgi Henocha*. Opis ten znajduje się w *Apokalipsie Zwierząt* (Hollander, Jonge, 1985, s. 160). W greckim *Testamencie Lewiego* miejsce przebywania Boga jest różnie określane – „dom” (οἶκος) lub „świątynia” (ναός). Natomiast w *Apokalipsie Zwierząt* (1Hen 89, 36.40.50.54.56.66.72) wzmianki o domu dla Pana pojawiają się we fragmen-

tach, które kończą opisywać historię Izraela zawartą w Pięcioksięgu. Najpierw dom jest opisywany jako Namiot Spotkania w nawiązaniu do Wj 35–40, zaś w kolejnych zdaniach z kontekstu możemy wywnioskować, że pojęcie „domu” jest rozumiane dużo szerzej i chodzi o społeczność Izraela skupioną wokół miejsce przebywania Boga, co byłoby aluzją do Lb 1–2 (Nickelsburg, 2001, 381–382). „Dom” jest ukazany jako miejsce bezpieczne i obfite we wszystko, co jest potrzebne człowiekowi, by tam żyć (1Hen 89, 40), jednak grzech i niewierność wobec Boga prowadzą do jego spustoszenia (1Hen 89, 56), co z pewnością jest aluzją do niewoli babilońskiej. Henoch ostatecznie ma wizję, w której dom jest odbudowywany, co należałoby interpretować jako powrót z niewoli babilońskiej (1Hen 89, 72). Nawiązanie do historii Izraela opisanej w *Apokalipsie Zwierząt*, pozwala wyciągnąć wniosek, że Lewi chce pokazać swoim synom, iż sprawowanie kultu przy jednoczesnym nieprzestrzeganiu postanowień Boga czyni sprawowanie ofiar bezzasadnym rytuałem, którego Stwórca nie chce. Tym samym w momencie, gdy zaczną przekraczać normy moralne, świątynia zostanie zniszczona, ponieważ Bóg nie oczekuje zewnętrznych rytuałów. Interpretując i porównując *Testament Lewiego* oraz *Księgę Henocha*, możemy stwierdzić, że autor posłużył się *vaticinium ex event*, by przestrzec swoich synów przed niewiernością względem Boga i Jego przykazań. Niedochowanie wierności Prawu oraz lekceważenie nakazów dotyczących kultu spowodowało zniszczenie świątyni, uniemożliwienie składania ofiar oraz wygnanie. Słowa napomnienia dotyczące świątyni i kapłanów, które wypowiedział Lewi, spełniły się, ponieważ nie sprawowali godnie swojej posługi i nadużywali „błogosławieństwa urzędu kapłańskiego” (Rubinkiewicz, 1999, s. 51), które przekazał im patriarcha.

Jak uważa M. de Jonge, skutki wynikające z niewierności kapłanów należy czytać w kontekście pouczeń, które daje Lewi swoim synom w rozdziałach od dziesiątego do trzynastego (Jonge, 1991, s. 184–185). Patriarcha u kresu swojego życia, na łożu śmierci, mówi, że nie ma wpływu na postępowanie synów, jedyne co może im dać to przestroga i zapowiedź konsekwencji niemoralnego postępowania (Charlesworth, 1993, s. 34). Lewi za największe zagrożenie, które przyczyni się do upadku „domu Pana” uważa bezbożność (ασεβεία) i wynikającego z niej występki (παράβασις). Remedium, które daje, zawiera się w trzech zaleceniach – trwanie w bojaźni przed Panem, postępowanie w prostocie przestrzegając całego Prawa i przekazanie całej wiedzy, którą od niego zdobyli kolejnym pokoleniom. W świetle greckiego *Testamentu Lewiego* kapłani, tak postępując, mają być przykładem i wzorem dla całego narodu – z tego wynika uniwersalny wymiar ich misji. Jednocześnie Lewi kładzie silny nacisk na ciągłość tradycji, która w żadnym pokoleniu nie może być zatracona. By było to możliwe najpierw kapłani muszą zrozumieć, że przestrzeganie Prawa (TestXII.Lev.13,1-4), prowadzi do miłości Boga i bliźniego

(TestXII.Lev. 13,5-6), dzięki czemu człowiek osiąga mądrość (TestXII.Lev. 13,7-8) (Kugler, 2001, s. 17–18).

W swoim pouczeniu Lewi ukazuje mądrość jako coś najcenniejszego, co może osiąść człowiek i czego nikt nie jest w stanie mu odebrać. Mądrość (σοφία), którą mają osiąść kapłani, była przez Greków bardzo szeroko rozumiana – umiejętność, biegłość, umiejętność życia, mądrość życiowa, wiedza na jakiś temat, nauka, uczciwość. Natomiast dla Żydów była praktycznymi umiejętnościami, które zapewniały pomyślne życie. Mądrość oznaczała kwalifikacje, które miał człowiek, dzięki czemu potrafił dobrze wykonywać powierzone mu zadania (Shields, 2016, s. 2149–2153). Jest więc ona podziwiana nawet przez wrogów, ponieważ człowiek prawy, mający wiedzę oraz umiejętności, będzie mógł dobrze pracować dla władcy, u którego w niewoli się znalazł – za przykład tekst podaje Józefa, który dzięki mądrości osiągnął wysokie stanowisko w Egipcie (Rdz 37,1 – 41,57). Temat mądrości kapłańskiej został podjęty również w analogicznych tekstach z Qumran. Mają się nią cechować kapłani i jest nazwana ojczyzną – na obcej ziemi i przyjaciele – gdy człowiek jest otoczony wrogami. Posiadanie mądrości jest gwarancją zaszczytu, a osiągnięcie jej jest możliwe dzięki wewnętrznej dyscyplinie. W tekście tym Lewi poucza przyszłe pokolenia kapłanów, pokazując im, że tylko zdobycie mądrości, a więc odpowiednich zdolności i wiedzy, pozwoli im na odnalezienie się w każdych warunkach, w jakich przyjdzie im żyć (4Q 213,1 i 9-21). Lewi przewiduje jednak niewypełnienie tego polecenia, co przełoży się na zniszczenie świątyni i kultu oraz niewolę.

SKUTKI NIEWIERNOŚCI KAPŁANÓW

Rozdział piętnasty *Testamentu Lewiego* jest antagonizmem w stosunku do trzynastego. Pokazuje, że kapłani nie wypełnili nakazu patriarchy Lewiego i nie zdobyli mądrości. W konsekwencji są pogardzani przez wszystkich, nikt ich nie szanuje, a ludzie od nich stronią, zamiast szukać wiedzy i interpretacji Prawa. Takie podejście do zagadnienia pozwala ukazać w innej perspektywie zinterpretowane już powyżej słowa o „opustoszeniu świątyni”. Autorowi testamentu może chodzić o coś więcej niż tylko zbrojne zajęcie tego miejsca. Uważa on, że mądrość, którą posiadliby kapłani, może być przekazywana ludowi nawet poza nią. Autor, mówiąc o wyludnieniu najważniejszego miejsca dla Izraela, może sugerować, że ludzie po prostu przestaną odczuwać potrzebę przychodzenia tam, ponieważ kapłani nie będą mieli im czego przekazać. Nie będą dzielili się mądrością, ponieważ sami jej nie nabyli. Przez swoje postępowanie utracili wiarygodność i dostęp do wiedzy, która była zarezerwowana wyłącznie dla nich.

W przypadku odstępstwa od Prawa jedyną szansą na ocalenie będzie powrót do wierności obietnicy, którą Bóg dał Abrahamowi, Izaakowi i Jakubowi. Odwołanie do tych trzech patriarchów występuje również w *Testamencie Asera* (TestXII.Aser. 7,7). W obydwu przypadkach przodkowie Lewiego są ukazani jako wzór osób wiernych Bogu i wypełniający Jego nakazy. *Testament Lewiego* akcentuje wierność Boga wobec obietnic danych człowiekowi. Tekst ukazuje Boga jako tego, który przebacza Lewitom przez wzgląd na wiarę Abrahama, Izaaka i Jakuba. Aser w swoim testamencie pokazuje, że jedyne, czego Bóg oczekuje od człowieka, to wiara na wzór tych trzech patriarchów (TestXII.Aser.7,7). Przez taką analogię Lewi ukazuje ciągłość tradycji i sukcesji kapłaństwa. Wiedzę wedle *Aramejskiego Lewiego* (14–61) otrzymał od swojego dziadka Izaaka, który nauczył go, jak należy składać ofiary i jakich miar ma używać do przygotowania drewna. Jego zadaniem jest przekazanie tego, czego się nauczył, kolejnym pokoleniom, tak by mogły wypełniać polecenia dane przez Stwórcę ich przodkom. Niewierność skutkuje jednocześnie przerwaniem owej ciągłości i zatraceniem wiedzy zarezerwowanej kapłanom.

Rozdział osiemnasty *Testamentu Lewiego* opisuje odstępstwa, których dopuszczają się synowie patriarchy. Ich postawa będzie zgorszeniem dla wszystkich ludzi. W tym fragmencie Lewi, po raz kolejny, pragnie przestrzec swoich synów i poucza ich o najważniejszych grzechach z którymi przyjdzie im się zmierzyć w przyszłości. Słowa te mają im jednocześnie umożliwić kształtowanie postawy, która by odpowiadała ideałom ich posługi. Pierwsze napomnienie dotyczy zbezczeszczenia przez nich kapłaństwa oraz konsekwencji, które z tego wynikną – zniszczenie kultu. Tekst mówiąc o postawie kapłanów przywołuje *Apokalipsę Zwierząt* (Charles, 1913b, s. 313). Mówi ona o powołaniu siedemdziesięciu pasterzy nad owcami, którzy, opiekując się stadem, nadużywają swojej władzy i zabijają owce, przekraczając Boży nakaz dotyczący tej materii. Dziś trwa spór, jak należy interpretować owych pasterzy, ponieważ część egzegetów uważa, że symbolizują oni przywódców narodu – religijnych lub politycznych – inni zaś twierdzą, że są oni obrazem aniołów (Nickelsburg, 2001, s. 391). Biorąc pod uwagę cały kontekst, w którym jest o nich mowa – ofiary, dom Pana, sprzeciwienie się woli Bożej, perspektywa sądu nad tymi, którzy postępują wbrew Bożym poleceniom – najwłaściwsze wydaje się uznanie w nich kapłanów (1Hen 89,59-69). Paralelnie do tego opisu, Lewi zarzuca swoim synom błędzenie i bezczeszczenie kapłaństwa. Ich osobiste grzechy, z racji funkcji społecznej, do której zostali powołani, będą miały przełożenie na cały naród. Składanie przez nich ofiar określa czasownikiem $\mu\alpha\iota\omega$, który oznacza „bezczeszczenie”, „kalanie”, „podeptanie” (Abramowiczówna, 1962, s. 145). Tekst łączy więc i pokazuje bezpośrednią zależność godności

ofiar od postawy kapłanów. Zaniehbując kult, przestają dbać o istotę tego, do czego zostali wybrani. Mamy tu do czynienia z powtarzającym się w dziele wielokrotnie *vaticinium ex event*.

Po ukazaniu skutków zbezczeszczenia kultu i ofiar Lewi przestrzega swoich synów przed niewiernością wobec Bożego słowa. Będzie się to wyrażało w odrzuceniu Prawa i wzgardzeniem słowami proroków. Zestawienie takie znajdujemy również w Biblii (2Krn 36,16). Autor ukazuje ciągłą niewierność wobec pouczeń, które naród wybrany otrzymał od Boga, nawet mimo upomnień, które otrzymywali. Prorocy są tu ukazani jako grupa, która została posłana, by nieść słowo Boże i przypominać wolę Boga (Dillard, 1998, s. 300–302). Zarówno tekst greckiego *Testamentu Lewiego* jak i Księga Kronik pokazują nieprzyjęcie Bożych pouczeń, czego konsekwencją będzie kara. Istnieją jednak dwie zasadnicze różnice między tymi tekstami. Tekst Biblii ma charakter uniwersalny – wszyscy dopuścili się grzechu i wszyscy poniosą tego konsekwencje. Grecki *Testament Lewiego* ukazuje ten problem w innej perspektywie. Lewi oskarża swoich synów, mówiąc im, że, będąc kapłanami, nie tylko sami dopuścili się zła, ale również byli zgorszeniem dla ludu. Oskarża ich o prześladowanie osób, które chciały postępować zgodnie z wolą Boga i deprecjonowanie napomnień osób pobożnych oraz wiernych Bogu. Druga różnica, która jest między tymi dwoma tekstami, wynika z odpowiedzi na pytanie, o jakim prawie Bożym mówi Lewi. Księga Kronik opisuje wydarzenia, które mają miejsce po objawieniu Mojżeszowi Prawa na Synaju, natomiast Lewi i jego synowie żyli przed tymi wydarzeniami. Mamy tu więc kolejny raz prorokowanie po wydarzeniu. Tym samym *Testament Lewiego* ukazuje kluczową rolę i odpowiedzialność kapłanów za wypełnianie Prawa, które otrzymali.

Zapowiedź człowieka, który mocą Najwyższego odnowi Prawo a tym samym i kult, budzi wśród współczesnych badaczy żywe dyskusje, ponieważ wymaga odpowiedzenia na pytanie na ile tekst jest żydowski i przedchrześcijańska oraz jak duża była ingerencja rodzącego się Kościoła. W istocie rodzi się spór o to, czy tekst zapowiada przyjsie Mesjasza, czy opisuje misję Chrystusa *post factum* (Kugler, 2001, s. 51–53). Wielość odniesień czy wręcz cytatów do tekstów Ewangelii świadczy o wiarygodności tezy M. de Jonge, że tekst powstał w II w. i jest w ostatecznej wersji chrześcijańską redakcją (1985, s. 172). Jako argument za swoimi racjami wykazuje on, że analogiczny tekst mówiący o zaprowadzeniu nowego prawa znajduje się w datowanym na I/II w. po Chr. *Liście Barnaby*. Autor wykazuje, że wraz z przyjsiem Jezusa Chrystusa nie tylko zostało odnowione Prawo, ale również dzięki ofierze Zbawiciela nie muszą już być składane ofiary, których dokonywali kapłani przed Jego przyjsiem na świat (*Barn.* 2,6). Zadaniem człowieka wysłanego przez Boga będzie odnowienie Prawa (*ἀνακαινοποιῶντα νόμων*).

W kontekście całego rozdziału widać więc, że autor nie oczekuje, iż wprowadzi on całkowicie nowe prawa, które nie ma jakiegokolwiek związku z tym, które obowiązywało, ale odnowi i wyjaśni, jak ludzie powinni rozumieć oraz wypełniać prawa które otrzymali od Boga.

Lewi mówi swoim synom, że nie rozpoznają człowieka wysłanego przez Boga i go zabijają. Głównym powodem tego, co się stanie, będzie niedostrzeżenie jego godności. Słowo ἀνάστημα – oznaczające „wysokość” czy nawet „godność królewską” – sugeruje, że nie będzie on zwykłym człowiekiem, ale kimś mającym autorytet pozwalający na zmianę dotychczas istniejącego porządku (Abramowiczówna, 1958, s. 162). Kapłani nie rozpoznają w nim tej godności i zabijają go. Tekst skupia się na winie potomków Lewiego, którą zaciągną na siebie, doprowadzając do śmierci niewinnego człowieka. Tekst w tym miejscu nie opisuje skutków działalności człowieka wysłanego przez Boga. Wyciągając wnioski z opisu kar, których doświadczą potomkowie Lewitów i opisanego kontekstu, możemy jedynie zakładać, że misja Bożego wysłannika powiedzie się, mimo że został niewinnie zabity.

Lewi zapowiada również zburzenie świątyni, za co winą bezpośrednio obarcza kapłanów (*T.L.* 15,1). Świątynia nie tylko opustoszeje, jak to było zapowiedane już w rozdziale piętnastym, ale również zostanie zbezczeszczona. W kontekście całego dzieła i czasu, w którym zostało napisane autor prawdopodobnie mówi o zburzeniu świątyni, która została odbudowana po niewoli babilońskiej.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Testament Lewiego jest tekstem, który opisuje idealne kapłaństwo, wyprawdając jego pochodzenie od patriarchy Lewiego, który przed śmiercią poucza swoich synów, jak powinni sprawować powierzoną im posługę, i jednocześnie przestrzega ich przed grzechami, których dopuszczenie się przez nich sprawi, że kult straci swoje znaczenie. Lewi, ukazując powszechny wymiar ich posługi oraz mocno akcentując ciągłość przekazywania sprawowania urzędu, wyznacza bieg historii od godności, którą otrzymał przez niegodne postępowanie jego potomków, aż po czasy „kapłana nowego”, który odnowi kult. Tym samym autor chce pokazać, jak znacząca jest rola kapłanów w kształtowaniu postaw ludu, który bierze z nich przykład. Lewi pokazuje swoim synom, że mądrość i wiedza jest gwarantem ich pozycji i statusu społecznego niezależnie od przemian zachodzących w społeczeństwie. Tekst ostatecznie zredagowany przez chrześcijan pokazuje ideał kapłaństwa w świetle „nowego kapłana”, który jest ukazany jako mający pełnię mądrości i sprawujący sądy. Kapłani, wypełniając pouczenia udzielone przez Lewiego, mają przygotować lud na jego przyjście. Redaktor chrześcijański pokazuje,

że wszystkie zapowiedzi zawarte w tekście wypełniły się, tym samym potwierdza wartość pouczenia, którego Lewi udzielił swoim synom. Dzięki temu *Testament Lewiego* nabiera nowego znaczenia w perspektywie wypełnienia się zapowiedzi przyjsia „kapłana nowego” w Jezusie Chrystusie.

Bibliografia:

- Abramowiczówna, Z. (1958, 1960, 1962, 1965). *Słownik Grecko-Polski*. T. I –IV. Warszawa: PWN.
- Bosak, P. (2015). *Leksykon Wszystkich Postaci Biblijnych*. Kraków: Petrus.
- Charles, R. (1908). *The Testaments of the Twelve Patriarchs: Translated from the Editor's Greek Text and Edited, with Introduction, Notes, and Indices*. London: Adam and Charles Black.
- Charles, R. (1913a). *Commentary on the Pseudepigrapha of the Old Testament*. Oxford: Clarendon Press.
- Charles, R. (1913b). *Index to the Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament*. Oxford: Clarendon Press.
- Charlesworth, J. (1993). *The Pseudepigrapha and Early Biblical Interpretation*. Sheffield: Sheffield Academic Press.
- Collins, J. (1979). The Jewish Apocalypses. *Semeia*, 14, 21–59.
- Denis, A. (1987). *Concordance grecque des Pseudépigraphes d'Ancien Testament*. Louvain: Institut Orientaliste.
- Dillard, R. (1998). *2 Chronicles*. Dallas: Word Incorporated.
- Drawnel, H. (2004). *An Aramaic Wisdom Text from Qumran: A New Interpretation of the Levi Document*. Leiden: Brill.
- Greenfield, J., Stone, M., Eshel, E. (2004). *The Aramaic Levi Document Edition, Translation, Commentary*. Leiden: Brill.
- Hollander, H., Jonge M. (1985). *The Testament of the Twelve Patriarchs. A Commentary*. Leiden: Brill.
- Jonge de, M. (1991). Levi, The Sons of Levi and the Law, in Testament Levi X, XIV–XV and XVI, Jewish eschatology, early Christian Christology and the Testaments of the twelve Patriarchs. *Novum Testamentum, Supplements*, 1 (63), 180–190.
- Jonge de, M. (1978). *The Testament of the Twelve Patriarchs. A critical Edition of the Greek Text*. Leiden: Brill.
- Koehler, L., Baumgartner, W., Stamm, J. (2013). *Wielki słownik hebrajski-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*. Warszawa: Vocatio.
- Kugler, R. (2001). *The testaments of the twelve patriarchs*. Sheffield: Sheffield Academic Press.

- Muchowski, P. (2000a). *Komentarz do rękopisów znad Morza Martwego*. Kraków: The Enigma Press.
- Muchowski, P. (2000b). *Rękopisy znad Morza Martwego Qumran – Wadi Murabba'at – Masada – Nachal Chewer*. Kraków: The Enigma Press.
- Nickelsburg, G. (2001). *1 Enoch: a commentary on the book of 1 Enoch*. Minneapolis: Fortress Press.
- Parry, D., Tov W. (2004). *The Dead Sea Scrolls Reader. Texts Concerned with Religious Law, Exegetical Text and Parabiblical Texts*. Leiden: Brill.
- Rubinkiewicz, R. (red.). (1999). *Apokryfy Starego Testamentu*. Warszawa: Vocatio.
- Shields, M. (2016). *Wisdom*. Bellingham: Lexham Press.
- Wenham, G. (1998). *Genesis 16–50*. Dallas: Word Books.

PRIESTHOOD IN THE LIGHT OF THE GREEK TESTAMENT OF LEVI (14–16)

SUMMARY

The Greek Testament of Levi describes the origin of the priesthood from Levi. In the text, he gives advice to his sons and teaches how they are to serve in the temple. He encourages priests to acquire knowledge because thanks to wisdom they will have respect in the community. In the last instruction before his death he warns them against sins. Sin, according to Levi, will destroy the temple. In the Testament, Levi announces the “new priest” who will renew cult. The text about the “new priest” Christians identified with Jesus Christ, and the words of Levi were to be an instruction for the priests of the Church.